mot hajtja a kölcsönös összefogás és megegyezés vízióját. A státusztörvényről például több alkalommal is ír, mégpedig mint óriási jelentőségű eseményről, hangsúlyozva annak 92%-os többséggel való elfogadását, vagyis a széles körű konszenzust. 2001-es tanulmányában ez a mámoros hangulat érthetőnek tűnik, kétséges viszont a 2003-ban ugyanerről írt hasonló gondolatainak racionalitása, hiszen közismert, milyen mély ellentétek keletkeztek a politikai életben, és ennek hatására a társadalomban is. A szerző talán optimista világlátásának eredményeképpen üldözi – a kül- és belpolitikában egyaránt – a kölcsönös megbékélés látomását, amint Izajás jövendöli: „a farkas a báránnyal együtt legel…" Ezt a középre tartást – világlátásától függően – mindenki másképpen értékelheti: lehet arany középként vagy akár kivetendő langyosként (ahogy János apostol mondaná).

Hidegfejű racionalitással kíván értékelni mindent, még a háborúkat is – sokszor sikertelenül –, hiszen például Koszovó esetében, ahol humanitárius, jó háborúról beszél (ami már önmagában is oximoron), mindezt érzelmektől túlfűtötten, olykor már szofisztikált stílusban teszi. Ez az emóció-ráció paradoxon mindvégig feloldatlan marad. A szerző az elején deklarálja, hogy az eseményeket „madártávlatból" fogja áttekinteni, de miközben mindent a maga eufemisztikus stílusával és rigid józanságával kíván elemezni, addig észre sem veszi, hogy a legjelentősebb erkölcsi értékek és főként a demokratikus elvek tárgyalásánál tapasztalható euforikus hangvétele már-már dagályossá válik, ami kétségbe vonhatja a külső, neutrális megfigyelői helyzet hitelességét.

Persze azt az egyet nem várhatjuk el a könyvtől, hogy teljes választ kapjunk kérdésünkre: tényleg, mi történik itt!?

IZMINDI RICHÁRD

(Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2003, 264 oldal, 2300 Ft)

SCHÖPFLIN GYÖRGY:
A modern nemzet

Alig pár napja, hogy egy londoni forgatókönyvírót kalauzoltam Budapesten, és megpróbáltam felvillantani a közép-európaiságot. Amikor már nem jutott más eszembe, elmeséltem neki egy prágai történetet. A szeptemberi New York-i tragédiát követően a Cseh Köztársaság hadseregét felkérték, vezényeljen külön hadosztályt a NATO székházának biztonságát megerősítendő. Az ország három szegletéből kellett a harckocsikat a városba csoportosítani, hiszen a terrortámadás mindenkit váratlanul ért, kiváltképp a cseheket. Az elhárítás lassan érkezett: két

gépjármű is műszaki hiba miatt akadt el az autópályán. Végül estére körbevették az épületet, reggelre pedig a „közép-kelet-európaiak" szégyenszemre kiszerelték az éberen vigyázó katonák járműveinek reflektorait…

Schöpflin György a Londoni Egyetem tanára. A fenti történetet azért tartom hozzá köthetőnek, mert a kötetben a cseh származású Ernest Gellner személye kapcsán ő maga is elidőzik egy pillanatra annál a kérdésnél, mi történik azzal az emberrel, aki természetadta közép-európai lakhelyéről Nagy-Britanniába, a brit egyetemi életbe csöppen. Meglátása szerint az angolszász észszerűség ötvöződik ilyenkor – Gellner esetében legalábbis – a közép-európai iróniával. E kijelentésből is kitűnik, hogy az identitás kérdése a modern nemzetről szóló tanulmányokban megkerülhetetlen kulcsfogalom. Ugyanakkor képet alkothatunk Schöpflin módszertani megközelítéséről: az ő esetében szintén megfigyelhető a racionalitás iránti elkötelezettség és a magyar („közép-európai") problémalátás kettőssége.

A nemzet meghatározása egyrészt közpolgári, másrészt etnikai tényezőkből fakad. A közpolgári intézményrendszer kialakulása és hagyománya jelöli ki az állampolgárnak a demokráciában elfoglalt szerepét. Nagyon erős identitás ez, amely véleményem szerint inkább tűnik egyetemesnek, mint individuálisnak. Ugyanakkor a modern nemzet másik pillére az etnicitás mint a nemzeti öntudat alapja. Jól érzékelhető, hogy a szerző által vázolt mérleg két serpenyője közül melyikbe kerül több vagy kevesebb az egyes tényezőkből aszerint, hogy Európa mely táján járunk.

Schöpflin a modern nemzet jellemzésekor kitér arra, hogy a civil társadalom, amelynek cselekvője az állampolgár, valamint az etnicitás és az állam hármas kölcsönhatásban áll egymással. Állampolgárság nélkül ugyanis „a hatalom kiszámíthatatlansága miatt veszélybe kerül a kulturális reprodukció, az etnikai tudat jelenléte nélkül a politikai uralom alá tartozás elismertetése okoz nehézséget, az állam nélkül pedig az állampolgárság szerkezete válik működésképtelenné". Fontos továbbá azt is hangsúlyozni, hogy a szerző szerint a racionális közpolgári intézményrendszeren nyugvó állam és a civil társadalom identitása kiegészül a jelképes szinten létező identitással, amely azonban, szemben a liberális megközelítéssel, nem bélyegezhető meg az irracionalitás címkéjével.

Az elemzés során átfogó képet kapunk arról a szellemileg óriásinak tűnő kihívásról, amely a bővülő Európa politikai gyakorlata előtt áll. (Módszeres racionalitásának köszönhetően a hazai politikatudomány művelői elé is tükröt állít e problémaközelítés.) Európa jövője szempontjából Schöpflin szerint az

a tét, hogy megvalósul-e egy szimbolikus értékű konszenzus, amely a jelképes dimenzió elfogadását jelenti a túlnyomóan racionalista mellett. A különálló tanulmányokat összekapcsoló problematika látszólag nem mutat túl európaiságán, de a bevándorlás vagy a multikulturalizmus jelensége felől szemlélve egyfajta kisugárzó alternatíva lehet.

ÁBRAHÁM DÁNIEL

(Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő, 2003, 180 oldal, 1900 Ft)

BOGÁR LÁSZLÓ:

Magyarország és a globalizáció

Úgy tűnik, a 21. század fő kérdései a globalizáció jelensége körül sorakoznak: mit jelent *valójában* a globalizáció, hol helyezhető el e fogalmon belül a gazdaság, a kultúra, a nemzet, a vallás, a szabadság jelensége? Egy jelenség valóságára – igazi lényegére – kérdezni filozófiai jellegű feladat. Bogár László nagy ívű „esszéfüzérében" a globalizáció lét- és történetfilozófiai megértésére tesz igen merész és igen messze tekintő kísérletet. Kiindulásának alapszavai: a lét, a lét egyre mélyebb köreinek feltörése, illetve a létharmónia. Amikor a létről beszél, Heideggert idézi, de tovább is lép e gondolkodó megközelítésén: Bogár László elméletében a lét egyértelműen szakrális fogalom. A lét feltörése ebből következően rendre a legsúlyosabb kísértésként, mondhatni istenkísértésként értelmeződik. A heideggeri létfeledés ebben az összefüggésben a létező szentségtől való megfosztását jelenti. A szentségtől megfosztott létező – a természet, a lélek – már nem csüng Isten köldökzsinórján, már nincsen magasabb rendű gazdája az embernél. Ámde az ember olyan teremtmény, amely képes a lét egyre mélyebb köreinek értelmi és cselekvő feltörésére, sőt ellenállhatatlanul vágyik is erre, ebből következően állandó kísértésben és állandó *gondban* él. Az a gondja, hogy a feltört lét megnyílt sebein keresztül világába áradó erőkkel és lehetőségekkel úgy kell bánnia, hogy azok a megbolygatott eredeti állapotot olyan rendbe szervezzék, amelyre újólag is a „létharmonikusság" lesz jellemző.

A globalizáció mára jól kiépült totális rendszerként néz farkasszemet a gondolkodó emberrel. „Bizonyítani kívánom, hogy az egész világot behálózó transznacionális vállalatok, az elektronikus úton mozgatott, globális világpénzt konstituáló bankrendszer, a fegyelmező hatalomként működő Világbank, Valutaalap és a Világkereskedelmi Szervezet, […] valamint a globális értelmező és tematizációs hatalomként üzemeltetett világmédia komplex együttműködési rendszere adja azt a […] ha-